

dat, wanneer per jaar 14 leerlingen de school verlieten, deze door 14 beginners konden worden vervangen.

20) Over het genootschap 'Arti Sacrum', dat in een huis aan de Hoogstraat domicilie had, is weinig te vinden. In het Gemeentearchief Rotterdam bevinden zich bij de 'Ingekomen Missiven' van 1831 en 1832 enkele aanwijzingen. Men vraagt namelijk in een brief van 5 augustus 1831 aan het Stadsbestuur om bemiddeling bij Z.M. de Koning om evenals dat in Amsterdam en Den Haag gebeurt, een openbare tentoonstelling te mogen houden. Het omstreeks die tijd opgerichte genootschap blijkt tot doel te hebben 'de bevordering van de Schilderkunst in het algemeen en de aankweeking derzelve binnen de Stad in het bijzonder'. De brief is ondertekend door G. de Meyer (ook lid van 'Hierdoor tot Hooger'), G. van Vollenhoven en William Bicker Top.

Uit een andere brief (2 december 1831) van de Staatsraad van het Departement van Binnenlandse Zaken blijkt, dat men een tentoonstelling mag houden, maar dat men niet moet rekenen op dezelfde faciliteiten als die van Den Haag en Amsterdam, omdat het in deze tijd onzeker is in hoeverre er nog geld beschikbaar kan worden gesteld tot aankoop van kunstwerken door het Gouvernement. Overigens, wanneer er in 1832 een bevoorrechte tentoonstelling zal plaats hebben, dan zal deze, gelet op het K.B. van 29 juni 1827, toch te Amsterdam moeten worden gehouden.

In een brief van 3 april 1832 verzoekt 'Arti Sacrum' dan aan B. en W. van Rotterdam om in augustus 1832 een dergelijke tentoonstelling te mogen houden in de Grote Zaal van het Rotterdamse Departement van de Maatschappij tot Nut van 't Algemeen. Intussen verneemt men van het genootschap 'Hierdoor tot Hooger' daarover niets. Het houden van tentoonstellingen om de twee jaar, die hoofdzakelijk dreven op de daaraan verbonden verlotingen, was blijkbaar aanleiding geweest tot een breuk tussen de twee genootschappen. In 1837 werden beide, die steeds als gezamenlijke secretaris L.F. Temminck hadden, weer herenigd.

21) Zie H.C.H. Moquette, Van stadstimmerman-metselaar tot Directeur van Gemeentewerken, in *Rotterd. Jaarboekje 1922*, blz. 99-138, en J. Nieuwenhuis, *Mensen maken een stad 1855-1955*, 1955, blz. 11-20.

22) W.A. Scholten was van 1855 tot zijn dood in 1861 directeur van Gemeentewerken.

23) Over J.F. de Wilde is niets naders bekend. Naspeuringen in geboorten- en bevolkingsregisters wettigen de veronderstelling dat hij waarschijnlijk op 17 mei 1824 te Rotterdam is geboren, maar noch in het wijkregister Delfshaven noch in de adresboekjes Rotterdam komt zijn naam voor.

24) Zie C.G. Schutze van Houten e.a. Schutze van Houten was secretaris van het Schilderkunstig Genootschap ('Hierdoor tot Hooger' en 'Arti Sacrum').

25) Van het Schilderkunstig Genootschap: J.A. Bakker, P. van der Dussen van Beeftingh, A.W. van Dam, G. Duuring, C.G. Schutze van Houten, J.H. van de Laar, A.J. Lamme, L.F. Temminck en G. van Vollenhoven; van de Industrieschool: H. Blom, jhr mr W.T. Gevers Deynoot, C.J. Glavimans, dr M.C. Mensing en dr J.W. Sluiter.

26) Zie Bijlage II.

27) Zie *Vijftig Jaren Teekenonderwijs in Nederland*. Uitg. 50-jarig bestaan van de Ned. Vereeniging van Teekenleraren. Rotterdam/Brussel 1930.